

• क्षमता विधाने •

क्र.	घटक	क्षमता
१.	घटक १ : इतिहासपूर्व काळातील भारत (महाराष्ट्राच्या संदर्भासह)	<ul style="list-style-type: none"> इतिहासपूर्व काळ ही संज्ञा स्पष्ट करता येणे. इतिहासपूर्व काळामध्ये भटक्या जीवनाकडून स्थिर जीवनाकडे झालेले संक्रमण स्पष्ट करता येणे. या संक्रमणाच्या प्रक्रियेमधील शेतीचा शोध आणि शेतीच्या उत्पादनाचे टप्पे, तसेच त्या अनुषंगाने बदललेल्या जीवनशैलीचे स्वरूप सांगता येणे. स्थिर गाव-वसाहतींच्या उदयाचे आणि व्यवस्थेचे स्वरूप स्पष्ट करता येणे. नागरीकरणाच्या प्रक्रियांचे स्वरूप सांगता येणे. व्यापाराचा उत्कर्ष आणि नगरांचा विकास यांमधील सहसंबंध आणि परस्परावलंबित्व जोडता येणे. व्यापाराचा न्हास आणि नगरांचा न्हास यांमधील परस्पर संबंध शोधता येणे.
२.	घटक २ : इ.स.पू. ६ व्या - इ.स.पू. ३ व्या शतकाआधीचा भारत (महाराष्ट्राच्या संदर्भासह)	<ul style="list-style-type: none"> इतिहास काळ आणि लिखित साहित्य यांच्यातील संबंध स्पष्ट करता येणे. प्राचीन भारतातील सुरुवातीची राज्यव्यवस्था आणि समाजव्यवस्था यांची चिकित्सा करता येणे. दुसऱ्या नागरीकरणाच्या काळामध्ये झालेल्या राजकीय आणि सामाजिक, तंत्रज्ञानिक, आर्थिक, धार्मिक स्थित्यंतरामागील प्रक्रियेचे अर्थनिर्वचन करता येणे. प्राचीन काळामध्ये भारतीयांचा बाहेरील प्रदेशांशी आलेला संपर्क नकाशाच्या मदतीने स्पष्ट करता येणे. भारतात उदयाला आलेले पहिले साम्राज्य आणि त्यामागील पार्श्वभूमी सांगता येणे. भारत व इतर देशांशी आलेला संपर्कमार्ग नकाशा आराखड्यात दर्शवता येणे.
३.	घटक ३ : इ.स.पू. २ व्या ते १२ व्या शतकापर्यंतचा भारत (महाराष्ट्राच्या संदर्भासह)	<ul style="list-style-type: none"> मौर्य साम्राज्यानंतर उदयाला आलेल्या साम्राज्याच्या काळात प्राचीन भारतीय संस्कृतीमध्ये विविध क्षेत्रांत बदल घडून आले, त्याचे स्वरूप स्पष्ट करता येणे. दक्षिण भारतातील विविध राजसत्तांची चिकित्सा करता येणे. या काळात भारतीय व्यापार पश्चिमेकडे रोमपर्यंत पोचला होता याची चिकित्सा करता येणे. काही शतकांनंतर भारतीय व्यापाराची क्षितिजे विस्तारली आणि आग्नेय आशियातील देशांपर्यंत भारतीय व्यापारी पोचले. व्यापाराच्या बरोबरीने भारतीय संस्कृतीचा प्रसार झाला. याची जाणीव होऊन प्राचीन भारतीय इतिहासाबाबत अभिमान वाटणे. प्राचीन भारतीय व्यापारी मार्ग जगाच्या आराखड्यात दाखवता येणे. भारतीय संस्कृतीच्या प्रसाराची ठिकाणे नकाशा आराखड्यात दर्शवता येणे.
४.	घटक ४ : इ.स. १३ ते १९ व्या शतकापर्यंतचा भारत (महाराष्ट्राच्या संदर्भासह)	<ul style="list-style-type: none"> मध्ययुगीन भारतातील राजकीय स्थिती स्पष्ट करता येणे. अरबांच्या आक्रमणाविषयी माहिती स्पष्ट करता येणे. अल्लाउद्दीन खल्जी आणि देवगिरीचे यादव यांच्यातील राजकीय संघर्षाची कारणे स्पष्ट करणे. व्यापार आणि वाणिज्य क्षेत्रातील प्रगतीविषयी माहिती प्राप्त करणे. शहरीकरणाची प्रक्रिया स्पष्ट करता येणे. या काळातील कला, साहित्य, स्थापत्याच्या क्षेत्रातील प्रगतीविषयी माहिती सांगता येणे. भारतात मुघल सत्तेच्या स्थापनेची कारणमीमांसा करणे. या काळातील जमीन महसूल व्यवस्थेचे स्वरूप स्पष्ट करणे. छत्रपती शिवाजी महाराजांनी स्थापन केलेल्या स्वराज्याविषयी विश्लेषण करणे. शिवकालीन राज्यव्यवस्था समजावून घेणे. पेशवेकाळाविषयी माहिती स्पष्ट करता येणे. छत्रपती शिवाजी महाराजांचा राज्यविस्तार भारताच्या नकाशा आराखड्यात दर्शवता येणे. पेशवेकालीन राज्यविस्ताराची ठिकाणे भारताच्या नकाशा आराखड्यात दर्शवता येणे.

अनुक्रमणिका

क्र.	पाठाचे नाव	पृष्ठ क्र.
१.	आद्य शतकरी.....	१
२.	भारतातील आद्य नगरे.....	११
३.	भारतातील ताम्रपाषाणयुगीन गाव-वसाहती.....	२१
४.	वैदिक काळ.....	२८
५.	जनपदे आणि गणराज्ये.....	३४
६.	भारतातील दुसरे नागरीकरण.....	३८
७.	भारत आणि इराण (पर्शिया).....	४८
८.	मौर्यकालीन भारत.....	५६
९.	मौर्योत्तर काळातील भारत.....	६४
१०.	भारतीय इतिहासातील नवे पर्व.....	६९
११.	दक्षिण भारतातील राजसत्ता.....	७७
१२.	भारत, वायव्येकडील देश आणि चीन.....	८४
१३.	भारत, श्रीलंका आणि आग्नेय आशिया.....	९१
१४.	दिल्लीची मुलतानशाही, विजयनगर आणि बहमनी राज्य	१०२
१५.	मुघलकालीन भारत.....	११०
१६.	स्वराज्य ते साम्राज्य.....	११७

• S.O.I. Note : The following foot notes are applicable : (1) © Government of India, Copyright : 2019. (2) The responsibility for the correctness of internal details rests with the publisher. (3) The territorial waters of India extend into the sea to a distance of twelve nautical miles measured from the appropriate base line. (4) The administrative headquarters of Chandigarh, Haryana and Punjab are at Chandigarh. (5) The interstate boundaries amongst Arunachal Pradesh, Assam and Meghalaya shown on this map are as interpreted from the "North-Eastern Areas (Reorganisation) Act. 1971," but have yet to be verified. (6) The external boundaries and coastlines of India agree with the Record/Master Copy certified by Survey of India. (7) The state boundaries between Uttarakhand & Uttar Pradesh, Bihar & Jharkhand and Chattisgarh & Madhya Pradesh have not been verified by the Governments concerned. (8) The spellings of names in this map, have been taken from various sources.